

УДК 050.486:8(497.11:439)
378.014.3(497.11:439)
378.2(497.11:439)
378.6:8(497.11 Београд)

doi: 10.19090/cit.2022.41.19-29
Оригинални научни рад

Часописи и критеријуми академског напредовања у друштвено-хуманистичким наукама: упоредни поглед на тренутну ситуацију у Србији и Мађарској

Марко Чудић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет – Катедра за хунгарологију, Београд
marko.cudic@gmail.com

Сажетак

Рад настоји да пружи што прегледнији упоредни осврт на хијерархију научних часописа у области друштвено-хуманистичких научних дисциплина, с посебним освртом на филологију (и у оквиру ње на науку о књижевности) у двома суседним земљама, Србији и Мађарској. Указује се на сличности и разлике у спровођењу тзв. „болоњског реформског процеса“ на факултетима на којима се изучавају (страни) језици и књижевности, при чему се наглашава суштинска неодрживост природнонаучне логике „импакт-фактора“ кад је реч о утицајности одређеног часописа. Ово се посебно односи на националне и тзв. „мале“ филологије. Кроз поређење класификације Матичних научних одбора у Србији (а по којој се публикације рангирају на хијерархијској лествици од М10 до М60) са међународном хијерархијском номенклатуром, заснованом на импакт-факторима, а која се одређује у распону од Q1 до Q4, аутор настоји да укаже на суштинску штету коју „јурњава“ за бодовима овог типа наноси научном развоју млађих истраживача у „мањим“ филологијама, али и развоју поменутих научних дисциплина уопште. Као једно од могућих краткорочних решења овог одиста великог проблема, аутор предлаже да комисије за изборе у академска звања више времена посвете суштинском ишчитавању сваког рада појединих кандидата, уместо да робују ранг-листама и „фетишу интернационализације“.

Кључне речи: болоњски процес, Србија, Мађарска, научни часописи, квантификација, друштвено-хуманистичке науке

Болоњски реформски процес: проблеми и изазови у области хуманистике

Прошло је већ петнаестак година од започињања тзв. „болоњског реформског процеса“ на нашим универзитетима и универзитетима у региону.¹ Тих деценију и по, где је управо сада у Србији у току трећа по реду акредитација, рекло би се, пружа већ одређену историјску дистанцу и даје извесну могућност за сумарно и критичко сагледавање неких врлина и мана ове вероватно најамбициозније и најрадикалније (транс)националне реформе високог школства у последњих стотинак година. Овај рад представља покушај да се неке импликације овог процеса сагледају у компаративном светлу, кроз поређење двају високошколских система, српског и мађарског, са становишта наставника запослених на универзитету, а с посебним освртом на друштвено-хуманистичке науке те на критеријуме вредновања (тзв. квантификације) научних резултата. Најважније место у тој и таквој квантификацији заузимају, и у једном и у другом

¹ У међувремену, за тих протеклих петнаест година, стасала је већ читава генерација научника и предавача која је цео свој студентски и радни век провела „под окриљем Болоње“.

високошколском систему, радови објављени у научним часописима, периодичним публикацијама, које и саме подлежу строгом систему библиометријске квантификације и, у складу с тим, творе једну врло стриктну, пирамидалну хијерархију тзв. „утицајности“.

У том реформском процесу променио се и начин квантификације научних резултата. Кад је реч о валоризацији научних часописа, друштвено-хуманистичке науке су некритички и готово беспоговорно прихватиле да се и на њих примени природнонаучна логика тзв. импакт-фактора који одређују вредност и „утицајност“ одређеног часописа. На тај начин и друштвено-хуманистичка сфера пристала је на вредновање квантитета науштрб квалитета радова. У таквом систему, истраживачи су приморани да прихвате агресивно наметани капиталистички императив данашњег универзитетског прекаријата који гласи *publish or perish!* („објављуј или нестани!“), а који се у самој својој сржи коси са оном врстом идеје универзитета о којој је још средином прошлог века говорио Карл Јасперс, према којој би се, поготово у сфери *humaniore*, универзитетским делатницима морало омогућити барем извесно време за доколицу и контемплацију,² јер оно је предуслов стваралачког рада и креативног мишљења уопште.³ Тиме су, сада се то већ слободно може претпоставити, друштвено-хуманистичке науке, а филолошко-књижевне посебно, недвосмислено и вероватно врло тенденциозно гурнуте на маргину, вероватно због тога што готово ни на који начин не доприносе умножавању капитала у глобализованом свету тзв. либералног капитализма.⁴

Лисманова критика болоњских реформи

Занимљив је, а из данашње перспективе помало и тужан, куриозитет што је 2008. године, управо у јеку највеће помпе око увођења „болоњске реформе“ која ће, како се то тада представљало, бити „чудотворан лек“ за све дотадашње аномалије високог школства код нас и у региону, у Загребу објављен хрватски превод књиге значајног аустријског филозофа и универзитетског професора Конрада Паула Лисмана (Konrad Paul Liessmann) под насловом *Теорија необразованости: Заблуде друштва знања*, која је управо посвећена оштрој критици свих аномалија болоњског реформског процеса, онако како је он, неколико година пре него што ће закуцати и на наша врата, спроведен у Лисмановој родној Аустрији.⁵ Симптоматично је што ова књига, ово својеврсно упозорење на оно што чека и наше универзитетске системе, није имала неку значајнију рецепцију ни у Хрватској, где је превод објављен, а ни код нас. А из ње се могло (а, усудили бисмо се да додамо, и морало) понешто научити. Наиме, Лисман у овој књизи, сасвим емпиријски, на врло аргументован начин, са себи својственим цинизмом, а каткад и особеним

² Karl Jaspers, *Ideja Univerziteta* (Београд: Плато, 2003), 130.

³ Требало би, ипак, разјаснити да под доколицом Јасперс подразумева готово антички схваћено време за ничим неометани контемплативни рад, који никако не би требало бркати са „забавом“. Он управо у том светлу сагледава и аномалије универзитета увелико присутне већ и у његово време: „Даје се предност људима којима ништа не важи по себи, који не знају за доколицу и контемплацију, већ само за рад и забаву, којима је све само ступањ и одскачна даска, и којима је крајњи мотив социјална и економска премија на успех – до у бескрај.“ – Jaspers, *Ideja Univerziteta*, 130.

⁴ Заиста, као да креатори болоњског реформског процеса и његови овдашњи егзекутори нису читали готово пророчка упозорења Карла Јасперса, написана читавих пола века раније, у којима овај велики филозоф и универзитетски професор упозорава на нагомилавање испитних и других обавеза, наметнутих како студентима, тако и професорима-истраживачима: „Најзад: испити, сведочанства, морају бити што ређи. Њихово нагомилавање учиниће њихово употребљавање неодговорним. Ако их је мало, могу се спровести с пуном озбиљношћу и темељитошћу. Празан ход испита и сведочанстава, уз квантитативно прекомерне захтеве, лишен је резултата, јер ти испити више не помажу да се спроведе стварни одабир. Упркос празном ходу, они несразмерно снажно оптерећују снаге истраживача и тиме смањују ниво духовног живота.“ – Jaspers, *Ideja Univerziteta*, 138. Ова би се Јасперсова опсервација, *mutatis mutandis*, могла чак пресликати и на перманентни захтев истраживачима за хиперпродукцијом академских радова, на живот под сталним притиском рокова за њихово завршавање итд. А то, нажалост, све јесте (сурова) реалност живота истраживача под „болоњском чизмом“.

⁵ Хвала колегиници Ани Елаковић Ненадовић, доценткињи Катедре за неохеленистику Филолошког факултета Универзитета у Београду, што ми је скренула пажњу на ову ванредно значајну књигу.

(црним) хумором, указује на апсолутни пораз духа у једној снажно бирократизованој, скученој атмосфери сталне хиперпродукције некаквих „ранг-листа“ и „табеларних приказа“, као и бесмисленог такмичења и јурњаве за бодовима, без могућности и времена чак ни за елементарну ауторефлексију, а камоли за неко озбиљније, стрпљиво и минуциозно истраживање и читање.

Лисман увиђа да је вероватно највећа аномалија која је могла задесити хуманистичко образовање то што су и хуманистичке науке некритички преузеле у природним наукама иначе врло применљиви принцип тзв. индустријализације науке, односно принцип *input-output*. Кад говоримо о овако схваћеној индустријализацији, Лисман истиче: „[...] radi se o tendencijski mehaniziranoj i automatiziranoj proizvodnji istovjetnih proizvoda pod istovjetnim uvjetima i istovjetnim sredstvima. Pojam industrije od samog se početka shvaćao kao suprotnost obrtu koji je bio usmjeren na individualnu proizvodnju neistovjetnih proizvoda pod neistovjetnim uvjetima. Industrijalizacija tako označava podvrgavanje ljudske djelatnosti identitetsko-logičkoj proizvodnoj paradigmi. [...] društvo znanja danas ne zamjenjuje industrijsko društvo, nego se, obrnuto, brzim tempom industrijalizira znanje“.⁶

Индустријализација знања пак, по Лисмановом мишљењу, у потпуној је колизији са самим духом образовања као таквим.⁷ Тиме се, сматра он, долази до само наизглед парадоксалне ситуације да главна *месија одвраћања* од образовања постају саме образовне институције које добровољно пристају на новогвор некаквог „њу еју менаџмента“: „Odvraćanje od ideje obrazovanja najjasnije se pokazuje tamo gdje se možda ponajmanje pretpostavlja: u središtima samog obrazovanja. Već poodavno pokrenuto preusmjeravanje obrazovnih ciljeva na sposobnosti i kompetencije [skills] bremenit je indikator za to. Onaj tko kao obrazovne ciljeve naviješta sposobnost za timski rad, fleksibilnost i komunikacijsku spremnost, zna o čemu govori: o suspendiranju one individualnosti koja je nekoć bila adresat i akter obrazovanja“.⁸

Ови нешто екстензивнији цитати били су потребни како би се назначила пуноћа и логичка кохерентност Лисманове мисли, без непотребног извлачења из контекста. Управо ова усмереност на тимски рад, комуникацијске способности и флексибилност важна су својства научника из области природних наука који учествује у експериментима и у научноистраживачким пројектима који као крајњи производ напосто *пооградумевају* радове у вишеструком коауторству, али то и те како може да засмета у области друштвено-хуманистичких наука (а поготово у области филолошких наука ослоњених на књижевност), јер овакав приступ увелико занемарује и нужну *књижевноуметничку* компоненту и својеврсни *списатељски* и *есејистички* дар појединца.

Осврт на тренутну ситуацију часописа из области друштвено-хуманистичких наука у Србији

Ово би нас већ могло одвести у вечите спекулације о томе да ли се наука о књижевности уопште и може третирати као наука у строгом смислу те речи, чак и у самом ужем пантеону друштвено-хуманистичких наука. Није нам намера да се упуштамо у ову врсту суштински нерешиве спекулације. Уместо тога, полазимо од претпоставке да таква наука, односно да таква научна област постоји, то јест да је њен научни легитимитет код нас још једном и формално потврђен захваљујући заиста великом напору Матичног научног одбора за српски језик

⁶ Konrad Paul Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008), 33, 34.

⁷ По Лисмановом мишљењу, „[o]no što objedinjuje obrazovne reformatore svih smjerova njihova je mržnja spram tradicionalne ideje obrazovanja. Pomisao da bi ljudi mogli pokazivati nesvrhovito, suvislo znanje, sadržajno usmjereno prema tradicijama velikih kultura, znanje koje ih osposobljava ne samo da oblikuju karakter, nego im podaruje i trenutak slobode nasuprot diktatima duha vremena, za njih je očigledno užasna. Obrazovani bi, naime, radije bili sve drugo samo ne fleksibilni, mobilni, za timski rad sposobni klonovi koji besprijekorno funkcioniraju, a mnogi bi upravo to rado vidjeli kao rezultat obrazovanja.“ – Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*, 45.

⁸ Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*, 61.

и књижевност, који је успео да издејствује да Министарство извесном броју књижевних, књижевно-критичких и књижевнонаучних часописа и званично потврди њихов *научни* статус те да у оквиру тог научног статуса сачини специфичну хијерархизацију тих часописа, суштински независно од међународно, природнонаучно наметнуте логике строгих импакт-фактора. То је несумњиво значајан тријумф у покушају да се колико-толико заштити научни статус и стручно достојанство изучавања језика и књижевности.⁹

Једна од уистину најзначајнијих тековина те борбе Матичног одбора јесте и могућност да се његовим посебним одлукама одређени часописи од врхунског националног значаја изједначе по рангу с међународним часописима. Ово је особито значајно и стога што научницима који се баве пре свега проучавањем језика и књижевности ствара равноправне услове за опстанак на „научном тржишту“, па и за њихово академско напредовање. Молох глобализације, наиме, има ту тенденцију да „прождире“ и онемогућава све оне научнике који своје радове не публикују на енглеском језику. То можда може имати одређеног смисла нпр. у медицинским наукама (иако би се, са становишта користи за пацијенте, чак и то могло аргументовано оспорити¹⁰), али у оним филолошким пољима која изучавају тзв. мање језике и књижевности (у који спада и српски), такав принцип је тешко одржив.

Највећи приговор који би се могао упутити Матичном одбору, поред свих заслуга које он несумњиво има за очување филолошких дисциплина, тиче се чињенице да су у њему недовољно заступљени (или уопште и нису заступљени) представници других филолошких дисциплина, а посебно страних филологија. Јер страни филолози, а поготово представници тзв. „малих филологија“ (у које, као хунгаролог, спада и аутор овог рада) у извесном смислу налазе се с једне стране можда у донекле лакшој, а с друге стране, и у донекле тежој ситуацији од проучавалаца српског језика и књижевности (као најважније и матичне научне дисциплине на Филолошком факултету у Београду). Оно што је заједничко за обе поменуте струке јесте то да су обе жртве онога што Конрад Паул Лисман назива „фетишем интернационализације“,¹¹ а круна овог фетиша јесте из природних наука преузет, ултимативни захтев да је, барем за највише академско звање (редовног професора) предуслов да имате објављен рад у (врхунском) међународном часопису, у које, према номенклатури Матичног одбора, спадају часописи категорије М20, М21, М22 и М23. Ово правило изричито дискриминише представнике тзв. „малих филологија“, будући да би круна, на пример, научног бављења хунгарологијом као страном и регионалном, али, у случају Србије, и мањинском филологијом, требало да буде објављивање рада на мађарском језику у Мађарској, а не, рецимо, рада на енглеском језику о мађарској књижевности, који по природи ствари неће бити толико примећен у релативно малој хунгаролошкој научној заједници. Овој дискриминацији доприноси и чињеница да се критеријуми за академско напредовање, као и сама категоризација научних часописа, у великој мери разликују у Србији и у Мађарској, али о томе нешто касније.

Утицај болоњских реформи на систем академског напредовања у Србији и у Мађарској

Пре тога, требало би рећи неколико речи о самом систему академских титула и академског напредовања у наше две земље и осврнути се на турбулентне „године болоњске

⁹ О грчевитој борби Матичног одбора у не баш пријатељском окружењу колега из природнонаучне и техничке сфере, убедљиво сведочи и текст председника Матичног научног одбора за језик и књижевност, Милоша Ковачевића. – Видети: Милош Ковачевић, „Категоризација научних часописа: активност Матичног научног одбора за језик и књижевност (за хуманистичке науке)“, *Панчевачко читалиште* Година VIII, број 15 (новембар 2009): 4–8.

¹⁰ О томе говори и еминентни медицински стручњак, Љиљана Вучковић Декић. – Љиљана Вучковић Декић, „Како бирам часопис у којем објављујем – лично виђење“, *Панчевачко читалиште*. Година VIII, број 15 (новембар 2009): 16–17.

¹¹ Liessmann, *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*, 82–83.

транзиције“. Када је, наиме, у Србији уведена прва „болоњска реформа“, укинута су до тада прилично захтевне магистарске студије, чија је круна неретко била обиман и у форми монографије објављив магистарски рад. Након тога, пријављивала би се, писала и бранила по правилу од магистарског рада готово дупло обимнија докторска дисертација, чији предуслов, истина, нису били положени испити на докторским студијама, али која је захтевала вишегодишње темељно истраживање. Опште је место данас већ рећи да су напрасним увођењем много краћих и бржих мастер студија, а потом и докторских студија које подразумевају полагање испита, а затим и писање завршног рада (докторске дисертације) по правилу истог обима и степена истраживачке темељитости као и некадашњи магистарски радови, у доброј мери девалвиране ове својевремено уистину вредне и ретке титуле. Тиме су, а то се посебно односи на друштвено-хуманистичке науке, где завршни радови ипак подразумевају већи обим и осмишљенију наративну структуру од на експериментима заснованих истраживачких дисертација у природним наукама, директно и грубо оштећене генерације истраживача и универзитетских наставника који су својевремено писали вредне магистарске радове и обимне докторске дисертације, а који су им у најбољем случају доносили тек титулу асистента или доцента. До ове друге данас се стиже, и то треба отворено рећи, знатно брже, па и лакше – лакше свакако и због незауостављивог технолошког напретка и, на сву срећу, веће доступности литературе, што, наравно, нипошто не мора бити нешто лоше – а то доводи до тога да млади истраживачи (чије квалитете, наравно, нико не спори), који још нису имали довољно времена да стекну себи име и препознатљивост у научној јавности, по формалним титулама „престижу“ своје старије колеге иза којих стоји вишедеценијски научни, књижевнокритички, преводилачки и други рад.

Мађарски универзитетски систем, где је „болоњска реформа“ уведена нешто раније него у Србији, овој је аномалији „доскочио“ на тај начин што је тамо уведен двостепени систем дисертација (доктората и хабилитација), а да је притом *de facto* задржан некадашњи совјетски тип „великог“ или академског доктората. У оваквом хибридном систему, који је нарочито ригорозан управо у друштвено-хуманистичким наукама, имамо практично тростепени (а, ако рачунамо дипломске или мастер радове, чак и четворостепени) систем завршних радова-дисертација, који подразумева вишедеценијски академски пут: мастер студије (које трају две године) предуслов су за уписивање на докторске (PhD) студије, а докторска теза (и студије објављене у релевантним часописима) предуслов су за стицање звања адјункта (што приближно одговара нашем садашњем звању доцента).

Хабилитациона теза која следи неколико година, а понекад и читаву деценију након доктората, омогућава звање хабилитованог доцента (што отприлике одговара нашем звању ванредног професора), да би тек одбрана „великог“ (академског) доктората на Мађарској академији наука, пред вишечланом комисијом, била предуслов за стицање звања професора (што одговара нашем звању редовног професора). Тај пут до врха академске пирамиде, као што се и из ове скице може наслутити, траје често значајно дуже него у нашој земљи, што има и своје недостатке: плата редовног професора знатно је виша чак и од плате хабилитованог доцента, али (недовољне) године стажа проведене у том звању не омогућавају људима да створе себи пристојну егзистенцију (ово се, бар кад је реч о Мађарској, првенствено односи на запослене у друштвено-хуманистичкој сфери). Једино што у извесном, социјалном погледу, представља предност мађарског академског система у односу на наш, јесте то што се тамо често већ и адјунктима, а хабилитованим доцентима по правилу, даје уговор о раду на неодређено време, без обавезе перманентних реизбора или напредовања, за разлику од запослених у нашем систему, који често чекају и по двадесет и више година да би добили титулу редовног професора, а тиме и први уговор о раду на неодређено време у целој дотадашњој наставно-научној каријери. Треба ли рећи да код нас многи тај моменат никада и не дочекају, упркос уложеном труду.

Квантификација научних резултата и критеријуми за академско напредовање у Србији и у Мађарској

Ипак, основна разлика између српског и мађарског академског система, бар кад су друштвено-хуманистичке науке у питању, јесу сами критеријуми напредовања. У Мађарској се, наиме, највише вреднују књиге-монографије и (евентуално) уџбеници, па тек онда радови у научним часописима, док је код нас обрнуто: већ сама нумеричка номенклатура на скали од М10 до М40 показује да се највише вреднују радови у категоријама М20–М24 (дакле, радови у међународним часописима), а мање монографске публикације (М41 и М42).¹² Такође, у Мађарској не постоји нека интерна (унутрашња, национална) строга квантификација часописа. Наиме, у мађарском електронском систему МТМТ (*Magyar Tudományos Művek Tára – Реписар мађарских научних дела*)¹³ не постоји строга, нумеричка квантификација научних резултата као у његовом српском пандану, РИС-у (Регистру истраживача Србије).

Ово, наравно, не значи да се сваки рад у било којем часопису вреднује подједнако, али уместо строге хијерархијске квантификације, у обзир се пре свега узима листа часописа за научне области које, обично сваких неколико година, одређује и верификује одговарајуће одељење Мађарске академије наука (*Magyar Tudományos Akadémia*, скраћено МТА). Конкретно, одељење број један, Одељење за науку о језику и књижевности (МТА Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya)¹⁴ у овом тренутку покрива следеће научне области, овим редоследом: науку о књижевности, науку о језику, класичну филологију, етнографију и етнологију, оријенталистику и музикологију. У оквиру сваке од ових области, постоји посебна листа часописа које Мађарска академија сматра релевантним за дату област. Листа часописа из области науке о књижевности не садржи посебну спецификацију о (међународном) рангирању датог часописа, тако да су се на овој листи нашли и часописи који излазе у Србији, на пример, *Књижевна историја*, *Зборник Маџице српске за књижевност и језик*,¹⁵ *Лейхойис Маџице српске* и новосадски часопис на мађарском језику, *Híd (Хиг)*. Према кредибилном сведочењу колега-хунгаролога из Мађарске, свака студија одређеног обима и квалитета коју они објаве у неком од поменутих српских часописа, било у оригиналу (нпр. у *Хигу*) или у преводу на српски језик (нпр. у *Књижевној историји*)¹⁶ рачуна им се као међународна публикација, при чему се публикација на страном језику (у које спада и српски језик, иако није „светски“) посебно вреднује.¹⁷ Ово је утолико значајније, будући да се, на пример, *Књижевна историја*, још увек,

¹² Монографске публикације нису, рецимо, чак ни предуслов за менторство на докторским студијама, о чему би се дало расправљати.

¹³ Magyar Tudományos Művek Tára, Last visited 3. 10. 2022, <https://www.mtmt.hu>. Чланство у овом регистру и његово годишње ажурирање обавеза је сваког мађарског научника запосленог у мађарским високошколским установама и научним институтима, а често се и од научника мађарске националности из окружења или дијаспоре, па чак и од страних хунгаролога, захтева да буду чланови овог регистра, нарочито ако учествују у мађарским или међународним научним пројектима. Аутор овог рада такође је регистрован у оба регистра, и у РИС-у и у регистру МТМТ.

¹⁴ Занимљив је историјат редног броја један, када је ово одељење у питању. Наиме, како се наводи на сајту Одељења за науку о језику и књижевности сајта Мађарске академије наука: „Прва реченица Преамбуле Закона број XL о Мађарској академији наука, донетог 1994. године, гласи: „Нација је Мађарску академију наука основала с циљем неговања мађарског језика и у служби науке“. – Magyar Tudományos Akadémia. I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, Last visited 24. 9. 2022, <https://mta.hu/i-osztaly/bemutakozik-az-i-osztaly-105280>.

¹⁵ О томе колико је тешко данас, у овој свеопштој јурњави за квантификацијом и библиометријом, тежак и одговоран задатак уређивати часопис велике традиције какав је управо *Зборник Маџице српске за књижевност и језик*, речито је говорио његов уредник Јован Делић. – Видети Јован Делић, „Историја не почиње са нама: проблеми уређивања научног часописа“, *Панчевачко читалиште* Година VIII, број 15 (новембар 2009): 18–20.

¹⁶ Како би утврдиле обим и научну релевантност одређене студије, потребно је истаћи да те комисије заиста и *проципирају* дати рад.

¹⁷ Листа лингвистичких часописа већ има прецизнију спецификацију кад је међународни ранг одређених публикација у питању. Посебно је поучно у том смислу посетити и онлајн доступну листу лингвистичких часописа коју је објавила докторска школа Филозофског факултета Универзитета у Дебрецину. – Видети: Nyelvtudomány (periodika-lista), Last visited 25. 9. 2022, https://denydi.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/publikacios_lista_mtmt_jav2019.pdf.

нажалост, не налази ни на једној релевантној међународној листи научних часописа, иако је наш Матични одбор онедавно води као часопис ранга М23 према домаћој номенклатури, што можда јесте у колизији са строго схваћеним правилима, али свакако има благотворан утицај на напредовање и на (бар у домаћим оквирима) рангирање овдашњих научника, поготово србиста и мањег броја слависта.

Требало би овде, разјашњења ради, направити један мали екскурс о томе који су основни формални критеријуми за „напредовање“ одређеног часописа (бар кад је Србија у питању) на листи научних публикација. Импакт фактор долази тек на самом крају, код заиста узнапредовалих часописа, али основни критеријум – што је веома важно поменути, посебно кад је реч о часописима који објављују чланке из области науке о књижевности – јесте да студије морају, за почетак, имати строгу апаратуру (апстракт, резиме на страном језику, списак литературе, кључне речи), што многим уредницима, чак и онима који долазе из универзитетске сфере, заправо не одговара, јер нарушава првобитни изглед, традицију и уопште, дотадашњи имиџ часописа. Често је, наиме, нарочито код старијих часописа, са дугом традицијом, реч о часописима који комбинују књижевне (прозне и поетске), књижевнокритичке, есејистичке и научне прилоге. Овакви часописи (иако их често уређују реномирани научници) категорички одбијају да уведу ову врсту научне апаратуре, јер би то не само променило („наружило“, такорећи) изглед часописа, него би се и косило с његовом традицијом. Тиме би се, треба ли то уопште рећи, изменио и профил читалаца, а њихов ионако смањени број у овом времену антиинтелектуализма смањио би се на минимум. Типични примери таквих часописа који имају дугу традицију објављивања и значајних научних студија, а који одбијају ову врсту концепцијске и визуелне трансформације у области хунгарологије јесу *Alföld* (*Алфелг*) из Дебрецина и већ поменути *Híd* из Новог Сада. И док се свака вредна научна публикација у *Алфелгу* и даље равноправно „рачуна“ као вредан домаћи допринос науци кад је реч о мађарским научницима из Мађарске, исто то се не може рећи за, нпр. мађарског научника из Војводине или српског хунгаролога који објављује у *Хигу* који се води само као часопис ранга М53. Парадокс је у томе што се, рецимо, колеги из Мађарске публикација у *Хигу* „рачуна“ као међународна научна публикација, у смислу међународне номенклатуре, наравно, као „некатегорисана“ публикација, али ипак као међународна. Ова ситуација доводи до тога да су наши млади научници потпуно дестимулисани да своје радове објављују у часописима велике традиције и угледа, попут, рецимо, *Хига* или *Лешојиса Машице српске*. Каква се (научна) будућност у том контексту овим часописима смеши, можемо лако да претпоставимо.

Како се већ из претходно изложеног донекле могло видети, национална филологија, а донекле и мање филолошке дисциплине, јесу на неки начин, бар досад, биле „заштићене“ од поменутог, лисмановски схваћеног „фетиша интернационализације“ увођењем посебних листа часописа за одређене области. Али, обавеза интернационализације и потреба да се и мање националне филологије „глобализују или нестану“ забрињавајуће куца на врата и у Србији и у Мађарској. Наиме, како у једном свом раду истиче Петер Шашвари (*Sasvári Péter*), према препоруци број 2019/5/VII/4. под називом „Путоказ за састављање и вредновање конкурсног материјала за избор редовних професора“ („*Útmutató egyetemi tanári pályázat összeállításához és értékeléséhez*“) коју је у јуну 2019. године прихватила Мађарска акредитациона комисија (*Magyar Akreditációs Bizottság – МАВ*), а која је требало да ступи на снагу 1. септембра 2019. године,¹⁸ одређује да би, изузев неких научних дисциплина,¹⁹ кандидат за звање редовног

¹⁸ Рад колеге Шашварија још увек је у процесу рецензирања и није објављен, али апстракт (из којег овде цитирамо) доступан је на сајту: Péter Sasvári, „Lista a Scimago és az MTA által elfogadott folyóiratokról“ (August 2019), Last visited 25. 9. 2022, https://www.researchgate.net/publication/335490383_Lista_a_Scimago_es_az_MTA_altal_elfogadott_folyoiratokrol. Реч је, истина, засад само о препоруци, али нема сумње да ће и комисије за избор, а поготово Национално акредитационо тело Мађарске убудуће поступати строго према слову ове препоруке.

¹⁹ Можемо се само надати да је (национална) филологија међу тим ретким изузецима.

професора морао приложити доказе да је објавио бар један рад на страном језику у часопису категорије Q1 или Q2 или бар једну монографију објављену код међународно реномираног издавача. Поставља се, наравно, питање шта се под „међународно реномираним издавачем“ све подразумева, али, будући да се не прецизира да ли та монографија мора бити написана на страном језику, можемо претпоставити да се у области (домаће) филологије „признају“ и научне монографије објављене код реномираних домаћих издавача (што би, у случају хунгарологије, несумњиво била издавачка кућа Akadémiai Kiadó из Будимпеште).

Видимо, дакле, да у Мађарској ипак постоји одређена алтернатива објављивању у часописима категорије Q1 или Q2. Та алтернатива теоријски постоји и у Србији, али, што је помало парадоксално, она није у виду целе једне научне монографије, већ у виду једног рада, односно поглавља у књизи (зборнику радова) међународног значаја, категорије M13 или M14. А, признаћемо, много се већи труд по правилу улаже у једну научну монографију него у један рад.

Проблеми с којима се у Мађарској суочила филолошка струка (како домаћа, тако и страна филологија) слични су дакле, како се из приложеног види, проблемима истих или сличних струка у Србији. У Србији ниједан домаћи часопис из области филологије не налази се ни на једној од релевантних међународних листа часописа – овде ћемо као пример узети листу SJR, која је најлакша за претраживање, а у којој се часописи који се на њој налазе строго и прецизно категоризују на скали од Q1 до Q4. Кад је реч о Мађарској, најбољи преглед тога како се по међународној номенклатури одређени часописи из сфере друштвено-хуманистичких часописа рангирају, налазимо на сајту за часописе овде већ поменутог реномираног издавача научних публикација (монографија и часописа) Akadémiai Kiadó (Академски издавач) из Будимпеште.²⁰ Увидом у метричке податке о сваком од 18 часописа из области друштвено-хуманистичких наука (од којих већина објављује радове на страним језицима, а не на мађарском), долазимо до депримирајућег сазнања да само један једини часопис који овај реномирани издавач објављује спада у међународно кодификовану највишу категорију, Q1. Реч је о часопису *Accross Languages and Cultures*, уско специјализованом за прилоге из области транслатологије, и то лингвистички усмерене транслатологије (теорије превођења, условно речено), који прихвата прилоге искључиво на енглеском језику.

Закључак

Јасно је, дакле, да у суштинском смислу, кад је реч о квалитативном развоју научних дисциплина, „болоњска реформа“ представља корак уназад. На то, уосталом, указује и сам наслов у овом раду обилато цитиране књиге Конрада Паула Лисмана, *Теорија необразованости*, која представља својеврстан савремени „наставак“ познатог Адорновог огледа *Теорија йолуобразованости*, написаног у деценији након Другог светског рата. За само пола века, од *йолуобразованости* стигло се, дакле, ни мање ни више него до истинске *необразованости*, чији се темељи настоје уградити у саму бит образовног система као таквог. Ова би се самоскривљена „негативна телеологија“ научног развоја (посебно кад је реч о хуманистичким наукама) можда ипак могла, ако не сасвим преокренути, а онда бар успорити, а њене катастрофалне последице ублажити. За почетак, можда би не само комисије за изборе у звања морале темељније да ишчитавају радове на основу којих предлажу или бирају неке кандидате, него би и рецензентски поступак – а ово се нарочито односи на домаће часописе – морао бити строжи, а не да се

²⁰ Када се кликне на часописе, прецизно подељене по областима, добијамо прецизну и актуелну библиометрију с категоризацијом у распону од Q1 до Q4. – Видети: AK Journals: Arts and Humanities, Last visited 25. 9. 2022, https://akjournals.com/collection/Arts?submittedFilterId=by-type&access=all&pageSize=10&sort=datedescending&type_4=journal. Наравно, не налази се свих 18 друштвено-хуманистичких часописа овог издавача на SJR листи, што се такође лако може (у)видети.

позитивне рецензије дају у преко 95 одсто случајева, то јест, да рецензија престане да буде само један у низу *pro forma* корака у процесу објављивања рада. Ово се односи и на мање масовне дисциплине, где рецензент може наслутити да се иза неког текста крије неко од његових колега, пријатеља или познаника. Тиме би се квалитет часописа уистину уздигао, што би могао представљати први корак у оздрављењу филолошких дисциплина. А можда би требало размислити и о релативно радикалном смањивању квантитативних критеријума, у смислу количине радова које за кратко време кандидати морају објавити, зарад пуког опстанка у академској сфери и на радном месту.²¹ У таквој атмосфери притиска, сталних рокова и хиперпродукције, чак и најталентованији и највреднији истраживачи врло често пишу тек прегледне радове, без истинског удубљивања у материју, без критичког осврта и без правог научног доприноса. Част, наравно, изузецима. Али академски систем који почива само на креативној снази изузетних појединаца тешко може очекивати светлу будућност.

Литература и извори:

1. AK Journals: Arts and Humanities. Last visited 25. 9. 2022. https://akjournals.com/collection/Arts?submittedFilterId=by-type&access=all&pageSize=10&sort=datedescending&type_4=journal.
2. Deliћ, Jovan. „Istorija ne počinje sa nama: problemi uređivanja naučnog časopisa“. *Pančevačko čitalište* Godina VIII, broj 15 (novembar 2009): 18–20.
3. Jaspers, Karl. *Ideja Univerziteta*. Beograd: Plato, 2003.
4. Kovačević, Miloš. „Kategorizacija naučnih časopisa: aktivnost Matičnog naučnog odbora za jezik i književnost (za humanističke nauke)“. *Pančevačko čitalište* Godina VIII, broj 15 (novembar 2009): 4–8.
5. Liessmann, Konrad Paul. *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.
6. Magyar Tudományos Akadémia. I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya. Last visited 24. 9. 2022. <https://mta.hu/i-osztaly/bemutakozik-az-i-osztaly-105280>.
7. Magyar Tudományos Művek Tára. Last visited 3. 10. 2022. <https://www.mtmt.hu>.
8. Nyelvtudomány (periodika-lista). Last visited 25. 9. 2022. https://denydi.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/publikacios_lista_mtmt_jav2019.pdf.
9. Sasvári, Péter. „Lista a Scimago és az MTA által elfogadott folyóiratokról“. August 2019. Last visited 25. 9. 2022. https://www.researchgate.net/publication/335490383_Lista_a_Scimago_es_az_MTA_alta_elfogadott_folyoiratokrol.
10. Vučković Dekić, Ljiljana. „Kako biram časopis u kojem objavljujem – lično viđenje“. *Pančevačko čitalište* Godina VIII, broj 15 (novembar 2009): 16–17.

²¹ Није само реч о хиперпродукцији радова: код неких осетљивијих појединаца ово такмичење по броју радова може чак произвести и одређену стваралачку блокаду или својеврсни комплекс ниже вредности, упркос томе што, примера ради, један његов/њен рад може бити квалитативно вреднији и темељитији од осам радова другог колеге.

Scientific Journals and Criteria for Academic Advancement in Arts and Humanities: a Comparative Overview of the Current Situation in Serbia and Hungary

Summary

The aim of this paper is to provide a comparative overview of academic systems of Serbia and Hungary, with a special emphasis on scientific journals in the fields of arts and humanities in both countries. In the opening paragraphs, the author of the article discusses some negative consequences that the rigid implementation of the so called "Bologna reform process" has had on Serbian higher education, with the special emphasis on the fields of arts and humanities, and even more specifically, on the fields of (foreign) language and literature studies. One of the most obvious negative consequences of this reform process is the uncritical mimicking of the logic of natural sciences in arts and humanities, especially concerning the quantification and valorization of researchers' results. This leads to a hyperproduction of papers in a field which's mere logic is opposed to hyperproduction. In the central paragraphs of the article, the author discusses the status of scientific journals in the aforementioned fields in Serbia and Hungary. Despite all the efforts to preserve philological disciplines from the "fetish of internationalization" (as Konrad Paul Liessmann puts it), it seems that the "impact factor" model, imported directly and uncritically from natural and technical sciences, has dangerously infiltrated into the arts and humanities journals, as well. This, in the particular case of the so called "small" philologies (in this case, in Serbia and Hungary) puts researchers into an unfair starting position when trying to reach their academic advancement goals. While in Hungary there is currently only one journal that holds the prestigious Q1 ranking, Serbia has had no such journals to offer so far. In spite of this, Serbia has its own national journal and scientific paper quantification system, in which shorter individual papers are valued more than complete scientific monographs (in the form of sometimes rather extensive books), while in Hungary, the situation seems to be quite the opposite. However, the common consequence of the higher education system reform in both of these neighbouring countries – and this is the problem the final chapters of this article tries to deal with – is putting researchers under strong pressure to obey to the *publish or perish!* rule, which does not guarantee neither the quality of such papers nor the progress of the scientific field itself. One possible solution for resolving or at least mitigating this major problem could be to insist on qualitative, rather than quantitative paper-writing and publishing criteria.

Keywords: the "Bologna process", Serbia, Hungary, scientific journals, quantification, arts and humanities

A Szerbiai és a Magyarországi bölcsészdiszciplínák összehasonlító elemzése, különös tekintettel a tudományos folyóiratokra és az egyetemi előmeneteli rendszerre

Összefoglaló

A tanulmány célja az, hogy dióhéjban összehasonlítsa a szerbiai és a magyarországi egyetemi rendszert, különös tekintettel a humán szférára vonatkozó tudományos folyóiratokra. A szöveg bevezető részeiben a szerző azokkal a szerbiai felsőoktatást érintő negatív jelenségekkel foglalkozik, amelyeket az ún. „bolognai reformfolyamat” rigid implementációjának a következményeinek lehetne tekinteni. A szerző megkülönböztetett figyelmet szentel a humántudományok helyzetére, még konkrétabban az idegen nyelvek és irodalmak kutatásának helyzetére. Ennek a reformfolyamatnak az egyik legszemmeláthatóbb negatív következménye az, hogy a humán- és bölcsészstudományok is kritikátlanul átvették a természettudományok logikáját, különösen a kutatók eredményeinek számszerű értékesítése terén. Ez erős és állandó publikációs kényszert idéz elő, szövegtúltermelést eredményez. A tanulmány középső részében a szerző a fent említett tudományos folyóiratok szerbiai és magyarországi helyzetéről értekezik. Dacára mindazoknak a figyelemreméltó próbálkozásoknak, hogy megőrizzék a filológiai diszciplínákat a „nemzetköziesítés féltésétől” (Konrad Paul Liessmann kifejezése nyomán), mégis úgy tűnik, hogy az impakt faktorok modelje, amelyet a humán szférára közvetlenül és kritikátlanul átvett a természettudományokból és a technika világából, veszélyesen beszivárgott a humán tudományokra specializálódott folyóiratok értékesítésének logikájába is. Ez, különösen az ún.

„kis“ filológiai esetében (ebben az esetben a szerb és a magyar nyelv és irodalom kutatásának esetében) a kutatókat rosszabb kezdő pozícióba helyezi akkor, amikor saját egyetemi előmenetelük érdekében próbálnak lépni, rangos, nemzetközileg elismert folyóiratokban publikálva. Míg Magyarországon ebben a szférában egyetlen egy folyóirat érte csak el a Q1-es besorolást, Szerbiában mindeddig ez még egyetlen humán tudományokra specializálódó folyóiratnak sem sikerült. Ezt ellensúlyozandó, Szerbiának saját nemzeti tudományos folyóirat-besorolási rendszere (is) van. Ennek hátulütője azonban az, hogy ez a rendszer egyértelműen a viszonylag rövid folyóirat-publikációkat favorizálja a tudományos monográfiákkal (egész kötetekkel) szemben. Ugyanakkor e téren a magyarországi helyzet ennek éppen az ellenkezőjét mutatja: ott a könyveknek egyértelműen nagyobb értéke van. Mégis, a felsőoktatási rendszer reformjának általános következménye mindkét szomszédos országban az – a tanulmány utolsó része erre a problémára mutat rá – hogy a hírhedt *publish or perish!*-törvényszerűség elfogadására kényszeríti a kutatókat, ami nem garantálja sem az illetén létrejött tanulmányok minőségét, sem magának a tudományos területnek az előrelendítését. Ezt a nagy problémát talán úgy lehetne ha nem is megoldani, de legalább némileg enyhíteni, ha a publikálási kritériumokat inkább a minőség-, mintsem a mennyiségközpontúság felé mozdítanánk el.

Kulcsszavak: „a bolognai folyamat”, Szerbia, Magyarország, tudományos folyóiratok, kvantifikáció, humántudományok

Примљено: 28. септембра 2022.

Исправке рукописа: 9. октобра 2022.

Прихваћено за објављивање: 2. ноембра 2022.